

8507

Т. ШЕВЧЕНКО

Б=9179

Ш-37 ГАНД.

У	8507
Ш31	
Т. Шевченко.	

Гайдамаки
 а/б 22X1172
 а/б 22X1172

8507

ГАЙДАМАКИ

НБ ПНУС

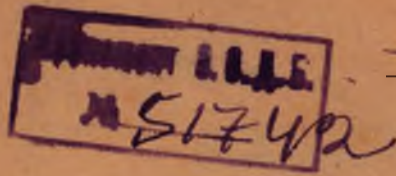
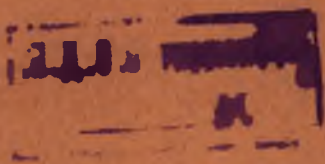
8507

Ш

и

Ш31

Т. ШЕВЧЕНКО

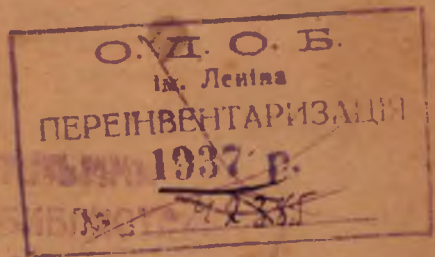
~~Б-0170~~
Ш-372 АЙД.

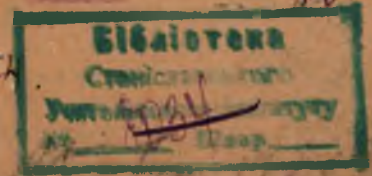
7058

+

ГАЙДАМАКИ

Инд. 9254

К

П

Гайдамаки.

(В. І. Григоровчу ¹) на память 22 априля 1838 р.)

Все йде, все минає—і краю немає...
Куди-ж воно ділось? відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умирає... Одно зацвіло,
А друге завяло, навіки завяло,
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, як перше вставало;
І зорі червоні, як перше плили,
Попливуть і потім; і ти, білолиций,

По синьому небу вийдеш погулять,
Вийдеш подивиться в жолобок, криницю
І в море безкрає, і будеш сіять,
Як над Вавилоном, над його садами.
І над тим, що буде з нашими синами.
Ти вічний без краю!.. Люблю розмовлять,
Як з братом, з сестрою, розмовлять з тобою,
Співать тобі думу, що ти ж нашептав.
Порай міні ще раз: де дітись з журбок?
Я не одинокий, я не сирота:
єсть у мене діти, та де їх подіти?
Заховать з собою? Гріх: душа жива!
А може їй легче буде на тім світі,
Як хто прочитає ті сльози-слова,
Що так вона щиро колись виливала,
Що так вона нишком над ними ридала.
Ні, не заховаю, бо душа жива!
Як небо блакитне, нема йому краю,—

Видавниче Товариство
„КРИНИЦЯ“
у Києві
Нестерівська 27.

К И І В
Друкарня „Г Е Р О Л Ъ Д“ Сударівська 3
1918.

Так душі почину і краю немає.
А де вона буде? Химерні слова!
Згадай же хто-небудь її на сім світі, —
Безславному тяжко сей світ покидати!
Згадайте, дівчата, вам треба згадати!
Вона баз любила, рожеві квіти,
І про вашу долю любила співать.

Поки сонце встане, — спочивайте, діти!
А я поміркую, ватажка де взять.

Сини мої, гайдамаке!
Світ широкий, воля, —
Ідіть, сини, погуляйте,
Покушайте долі!
Сини мої невеликі,
Нерозумні діти!
Хто вас щиро без матері
Привітає в світі?
Сини мо! Орли мої!
Летіть в Україну!
Хоч і лихо застринеться,
Так не на чужині.
Там найдеться душа щира,
Не дасть погибати;
А тут... а тут... тяжко, діти!
Коли пустять в хагу,
То застрівши насміються.
Такі, бачте, люди:
Все письменні, друковані,
Сонце навіть гудять:
„Не відтіля — каже сходять,
Та не так і світить;
Отак, — каже — було б треба...“
Що маєш робити?

Треба слухать, може й справді
Не так сонце сходить,
Як письменні начитали.
Розумні та й годі!
А що-ж на всі вони скажуть?
Знаю вашу славу!
Поглузують, покепкують
Та й кинуть під лаву.
„Нехай — скажуть — спочивають,
Поки батько встане
Та розкаже по-нашому
Про свої гетьмани;
А то дурень розкаже
Мертвими словами,
Та якогось то Ярему
Веде перед нами
У постолах. Дурень! дурень!
Били, а не вчили:
Од козацтва, од гетьманства
Високі могили —
Більш нічого — не осталось,
Та й ті розривають;
А він хоче, щоб слухали,
Як старці співають!
Дарма праця, пане брате:
Коли хочеш грошей,
Та ще й слави, того дива,
Співай про „Матрьошу“,
Про „Нарашу, — радість нашу“,
Султань, паркетъ, шпори,
От де слава! А то співа:
„Грає сине море“,
А сам плаче; за тобою
І твоя громада

У сіряках... „—Правда, мудрі!
Спасибі за раду!
Теплий кожух, тільки, шкода,
Не на мене шитий,
А розумне ваше слово
Брехнею підбите.

Вибачайте! Кричіть собі!
Я слухать не буду,
Та й до себе не покличу:
Ви розумні люди,
А я дурень; один собі
У моїй хатині
Заспіваю, зарідаю,
Як мала дитина.
Заспіваю—море грає,
Вітер повіває,
Степ чорніє, і могила
З вітром розмовляє.
Заспіваю—розвернулась
Висока могила;
Аж до моря Запорожці
Степ широкий крили;
Отамани на вороних
Перед бунчуками
Вигравають, а пороги
Між очеретами
Ревуть, стогнуть, розсердились,
Щось страшне співають!
Послухав, пожурюся,
У старих питаю:
Чого, батьки, сумуєте?
—„Не весело, сину!
Дніпро на нас розсердився,
Плаче Україна...“

І я плачу. А тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панами,
І гетьмани,—всі в золоті.
У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене,
І про Україну
Розмовляють—росказують,
Як Січ будували;
Як козаки на байдаках
Пороги минали;
Як гуляли по синьому,
Грілися в Скутарі,²⁾
Та як, люльки закуривши
В Польщі на пожарі,
В Україну верталися;
Як бенкетували,—
„Грай, кобзарю! лий шинкарю!“—
Козаки гукали.
Шинкарь знає, наливає
І не схаменеться;
Кобзарь вшкварив, а козаки—
Аж Хортиця³⁾ гнеться—
Метелиці та гопака
Гуртом оддирають;
Кухоль ходить переходить,
Так і висихає.
„Гуляй, пане, без жупана!
Гуляй, вітре, полем!
Грай, кобзарю, лий шинкарю,
Поки встане доля!“
Взявшись в боки, навприсядки
Парубки з ділами:
„Отак, діти добре, діти!

Будете панамі!“
Отамани на бенкеті,
Неначе на ралі,
Похожають, розмовляють...
Вельможна громада
Не втерпіла, ударила
Старими ногами...
І я дивлюсь, поглядаю,
Сміюся сльозами,—

Дивлюся, сміюся дрібні утираю:
Я не саодикий, е з ким в світі жить!
У мой хатині, як в степу безкраім,
Козацтво гуляє, байрак гомонить;
У мой хатині сине море грає,
Могила сумує, тополя шумить,
Тихосенько »Гриця« дівчина співає—
Я не саодикий, е з ким вік дожить!

От де мое добро, гроші,
От де моя слава!
А за раду—спасибі вам,
За раду лукаву!
Буде з мене, поки живу,
І мертвого слова,
Щоб вливать журбу—сльози.
Бувайте здорові!
Піду синів випровожать
В далеку дорогу.
Нехай ідуть; може найдуть
Козака старого,
Що привіта мойх діток
Старими сльозами.
Буде з мене. Скажу ще раз:
Пан я над панамі!

Отак, сидя в кінці стола
Міркую, гадаю:
Кого просить? Хто поведе?
На дворі світає,
Погас місяць, горить сонце,
Гайдамаки встали,
Помолились, одяглися,
Кругом мене стали.
Сумно, сумно, як сироти,
Мовчки похилились:
„Благослови, кажуть, батьку,
Поки маєш силу,
Благослови шукать долю
На широкім світі.“
—„Постривайте! Світ—не хата
А ви малі діти,
Нерозумні. Хто ватажком
Піде перед вами?
Хто проведе? Лихо, діти,
Лихо міні з вами!
Викохав вас, вигодував,
Виросли чималі,
Идете в люди, а там тепер
Все письменне стало,
Вибачайте, що не вивчив,
Бо й мене, хоч били,
Добре били, а багато
Де-чому навчили:
Тма, мна знаю, а оксію
Не втну таки й досі ⁴⁾.
Що-ж вам скажуть? Ходім, сини,
Ходімо попросим!
Єсть у мене щирий батько ⁵⁾
Рідного немає)—
(Дасть він міні раду з вами,

Бо сам, здоров, знає,
Як то тяжко блукать в світі
Сироті без роду;
А до того—душа щира,
Козацького роду,
Не одцуравсь того слова,
Що мати співала,
Як малого повивала,
З малим розмовляла;
Не одцуравсь того слова,
Що про Україну
Сліпий старець сумуючи
Співає під тином,—
Любить її, думу правди,
Козацькую славу,
Любить її! Ходім, сини,
На раду ласкаву!
Як би не він сніткав мене
При лихій годині,
Давно б досі заховали
В снігу на чужині,—
Заховали б та й сказали:
„Так якесь ледащо!“
Тяжко-важко нудить світом,
Не знаючи за що.
Минулося, щоб не снилось!...
Ходімо, хлопята!
Коли міні на чужині
Не дав погибати,
То й вас прийме, привітає,
Як свою дитину.
А од його, помолившись,
Гайда в Україну!“
Добрідень же, тату, в хату!
На твоім порогу

Благослови моїх діток
В далеку дорогу!
1884 7/IV.
Петербург

I. ІНТРОДУКЦІЯ ^{а)}.

Була колись шляхетчина,
Вельможная пані,—
Мірялася з Москалями,
З Ордою, з султаном,
З Німотою. Було колись..
Та що не минає?
Було, шляхта, знай, чваниться,
День і ніч гуляє,
Та королем коверзує,
Не кажу Степаном,
Або Яном Собієським:^{б)}
Ті два незвичайні,—^{в)}
А иншими... Небораки
Мовчки панували.
Сейми, сеймики ревіли,—
Сусіди мовчали,
Дивилися, як королі
Із Польци втікають,
Та слухали, як шляхетство
Навісне гукає:
Nie pozwalam nie pozwalam!^{г)}
Шляхта репетує,
А магнати палять хати,
Шабельки гартують.
Довго таке творилося,
Поки не в Варшаві
Запанував над ляхами
Понятовський жвавий.^{д)}

Запанував, та й думав шляхту
Приборкать трошки,—не зумів;
Хотів добра, як дітям мати,
А, може, й ще чого хотів.
Єдине слово „п срозвалам“
Хотів у шляхти одібратъ,
А потім .. Польща запалала,
Шляхта сказалася,—кричать:
—„Слово гонору, дарма праця!
Поганець, наймит Москаля!“
На гвалт Пулавського і Паца
Встає шляхетська земля,
І—разом сто конфедерацій. 10)

Розбрелись конфедерати
По Польщі, Волині,
По Литві, по Молдаванах
І по Україні;
Розбрелися, та й забули
Волю рятувати.
Полигалися з жилами,
Та й ну руйнувати;
Руйнували, мордували,
Церквами топили ..
А тим часом гайдамаки
Ножі освятили.

II. ЯРЕМА.

—„Яремо! гершту, хамів сину?“
Ідїй кобилу привель!
Подай патинки господині,
Та принеси міні води!
Вимети хагу! внеси дрова!
Посив індікам! гусям дай!

Піди до льоху, до корови,
Та швидче, хаме!... Пострайвай!
Упоравшись, біжи в Вільшану: 11)
І мості треба. Не барись!“—
Пішов Ярема, похилився.
Оттак у-ранці Жид поганій
(Над козаком коверзував.
Ярема гнувся, бо не знав.)

Не знав сіромаха, що виресли крила,
Що неба достане, коли полетить,
Не знав, нагинався.

О, Боже мій милий!

Тяжко жить на світі, а хочеться жить:
Хочеться дивитись, як сонечко сьє,
Хочеться послухать, як море заграє,
Як пташка щебече, байрак гомонить,
Чорнобрива в гаю заспіває..
І же мій милий, як весело жить!

Сирота Ярема, сирота убогий:
Ні сестри, ні брата, нікого нема!
Попихач жидівський, виріє у порогу,
А не клене долі людей не займа.
Та й за що їх лаять? Хіба вони знають,
Кого треба гладить, кого катувать?
Нехай бенкетують! У їх доля дбає,
А сироті треба самому придбать.
Трапляється, часом тихенько заплаче;
Та й то не од того, що серце болить:
Що-небудь згадає, або що побачить..
Та й знову до праці.. Оттак треба жить!
На-що батько—мати, високі палати,
Коли нема серця—з серцем розмовлять?

Сирота Ярема сирота багатий,
Бо є з ким заплакати, є з ким заспівати,
Єсть карі очі—
Як зіроньки сяють,
Білі рученята
Мліють, обнимають;
Єсть серце єдине,
Серденько дівоче;
Що плаче, сміється,
Як він того хоче;
Що плаче, сміється,
І мре, й оживає,
Святим духом серед ночі
По-над ним вітає.

Отакій-то мій Ярема,
Сирота багатий.
Таким і я колись-то був...
Минуло, дівчата!
Минулося, розійшлося,
І сліду не стало.
Серце мліє, як згадаю:
Чому не осталося?
Чому не осталося? Чому не вітало?
Легше було б сльози, журбу виливати,
Люди одібрали, бо їм було мало:
„На-що йому доля? Треба законати,—
Він і так багатий!“

Багатий на лати
Та на дрібні сльози—бодай не втирати...
Доле моя, доле! Де тебе шукати?
Вернися до мене, до моєї хати,
Або хоч приснився... не хочеться спати!
Вибачайте, люди добрі!
Може не до-ладу,
Та прокляте лихо, злидні —

Кому не завадять?
Може ще раз зострінемось,
Поки шкандибаю
За Яремою по світу,
А, може... й не знаю.
Лихо, люди, всюди лихо,
Ніде пригорнуться:
„Куди—каже—хилить доля,
Туди й треба гнуться“—
Гнуться мовчки, усміхаться,
Щоб люди не знали.
Що на серці заховано,
Щоб не привітали.
Бо їх ласка—нехай сниться
Тому, в кого доля,
А сироті щоб не снилась,
Не снилась ніколи!
Тяжко, нудно розказувати,
А вмовчати не вмію,
Виливайся ж, слово-сльози:
Сонечко не гріє,
Не висушить. Поділюся
Моїми сльозами,
Та не з братом, не з сестрою,—
З німими стінами
На чужині.. А поки що—
До корчми вернуся:
Що там робиться?

Жидюга
Дріжить, ізігнувшись
Над каганцем, лічить гроші
Коло ліжка, клятий.
А на ліжку... ох, аж душно!
Білі рученята
Розкидала, розкрилася,

Як квіточка в гаю
 Червоні; а пазуха...
 Пазухи немає.
 Розірвана. Мабуть, душно
 На периві спати,—
 Одинокій, молоденькій
 Ні з ким розмовляти,—
 Одна шепче.. Несказано
 Гарна нехрещена!
 Ото дочка, а то батько,—
 Чортова кишень.
 Стара Хайка лежить долі,
 В перинах поганих.
 Де-ж Ярема? Взявши торбу,
 Потяг у Вільшану.

III. КОНФЕДЕРАТИ.

— „Одчиняй, проклятий Жиде!
 Бо будеш битий! Одчиняй!
 Ламайте двері, поки вийде
 Старий паскуда!“
 — „Пострівай!
 Стрівайте, зараз!“
 „Нагаями
 Свиняче ухо! Жартувать,
 Чи що ти хочеш?“
 — „Я? З панами?
 Крий Боже! Зараз, дайте встать,
 Ясновельможні! (нишком—свині!)“
 — „Пане полковнику, ламай!“
 Упали двері, а нагай
 Малює вздовж жидівську спину.
 „Здоров, свине! Здоров, Жиде!“

Здоров, чортів сину!“
 Та нагаєм, та нагаєм...
 А жид зогнув спину
 „Не жартуйте, мості пане!“
 — „Добри-вечір в хату!
 Ще раз шельму! ще раз... годі!
 Вибачай, проклятий!
 Добри-вечір! А де дочка?“
 — „Умерла, панове!“
 — „Іжеш, Іуде! Нагаями!“
 Посипались знову...
 „Ой, паночки—голубчики,
 Єй Богу, немає!“
 — „Брешеш, шельмо!“
 — „Коли брешу,
 Нехай Бог карає!“
 — „Не Бог, а ми. Признавайся!“
 — „На-що б мав ховати,
 Як-би жива? Нехай, Боже,
 Щоб я був проклятий!... Чит
 „Ха, ха, ха! Чорт, панове,
 Мітанию ¹²⁾ співає.
 Перехрестись!
 — „Як же всно?
 Далєбі, не знаю.“
 „Отак дивись!“
 Лях хреститься,
 А за ним Іуда.
 „Браво! браво! окрестили!
 Ну, за таке чудо
 Могоричу, мості-пане!
 Чуєш, охрещений?
 Могоричу!“

8258

Бібліотека
 СТАНІСЛАВ
 ЧИТ
 1927

О. Д. О. В.
 ім. Лєвїна
 ПЕРЕНВЕНТАРИЗАЦІЯ
 1927 р.
 42345

Ревуть, мов скажені,
Ревуть, Ляхи, а поставець
По столу гуляє.
„еще Польша не згінела!“
Хто куди гукає.

— „Давай, жиде!“

Охрещенний

Із льоху та в хату,

Шмигляє, наливає;

А конфедерати,

Знай гукать: — „Жиде, меду!“

Жид не схаменеться.

— „Де цимбали? грай, псявіро!“

Аж корчма трясеться;

Краковяка оддирають,

Вальса та мазура.

А жид гляне та нищечком:

„Шляхетська натура!“

— „Добре, годі! Тепер співай!“

— „Не вмю, ей Богу!“

— „Не божись, собака шкуро!“

— „Яку-ж вам? „Небогу“?

„Була собі Гандзя,

„Каліка небога,

„Божилася,

„Молилася,

„Що боліли ноги;

„ На паницину не ходила,

„А за парубками

Тихесенько,

„Гарнесенько

„ Поміж бурянами“.

— „ Годі! годі! це погана

Схизмати співають“¹³⁾

— „Якої-жвам? Хіба оцю?

Стривайте! згадаю“...

„Перед паном Хведором

Ходить Жид ходором,

„І задком,

„І передком—

„Перед паном Хведіркою!“

— „Добре, годі! Тепер плати!“

— „Жартуете, пане!

За що платити?“

— „Що слухалі:

Не кривись, поганій!

Не жартую. Давай гроші“

— „Де міні їх взяти?

Ні шеляга; я панською

Ласкою багатий.“

— „Лжеш, собако! Признавайся!

А ну-те, панове,

Батогоми!“

Засвистіли,

Хрестять Лейбу знову.

Періцили, періцили,

Аж пір'я летіло...

— „ей же Богу, ні шеляга!

Іжте моє тіло!

Ні шаяга! гвалт! рятуйте!“

— „Ось ми порятуєм!“

— „Постривайте! я щось скажу..“

— „Почуєм, почуєм,

Та не бреш! бо хоч здохни,

Брехня не pomoже.“

— „ Ні... в Вільшаній...“

— „Твої гроші?“

— „Мої?.. Ховай Боже!

Ні, я кажу, що в Вільшаній...
Вільшанські схизмати.
— „По три семі, по чотири
Живуть в одній хаті?
Ми це знаєм, бо ми самі
Іх так одчухрали...“
— „Та ні, не те... вибачайте,—
Щоб лиха не знали,
Щоб вам гроші приснилися!
Бачте, у Вільшаній...
У костьолі.. у титаря...
А дочка Оксана!
Ховай Боже! Як паночка!
Що-то за хороше!
А червінців! Хсч не його,
Так що? Аби гроші!“
— „Аби гроші, однаково!
Правду Лейба каже;
А щоб певна була правда,
Нехай шлях покаже.
Одягайся!“

Потхали
Ляхи у Вільшану,
Один тільки під лавою
Конфедерат п'яний
Нездужа встать, а курника,
П'яний і веселий:
»Му жујету, му жујету,
Polska nie zginie!¹⁴⁾

IV. ТИТАРЬ.

„У гаю, гаю
Вітру немає;

Місяць високо,
Зірочки сяють.
Вийди серденько—
Я виглядаю
Хоч на годину,
Моя рибчино!
Виглянь, голубко,
Та поворкуем,
Та посумуем:
Бо я далеко
Сю ніч мандрую.
Виглянь же, пташко,
Моє серденько,
Поки близенько,
Та поворкуем...
Ох, тяжко важко!“

Отак, ходя по-під гаєм,
Ярема співає,
Виглядає, а Оксани
Немає, немає.
Зорі сяють, серед неба
Світить білолиций;
Верба слуха соловейка,
Дивиться в криницю;
На калині, над водою,
Так і виливає,
Неначе зна, що дівчину
Козак виглядає.
А Ярема по долниі
Ледве ледве ходить,
Не дивиться, не слухає.
„На що міні врода,
Кели нема щастя, коли нема долі?
Літа моледії марно пропадуть.

Один я на світі—стебло серед поля,
Його буйні вітри полем рознесуть.
Так і мене люди не знають, де діти.
За-що ж одцурались? Що я сирота?
Одно було серце, одно на всім світі,
Одна душа щира, та бачу, що й та,
Що й та одцуралась!“

І хлинули сльози.
Поплакав сердега, утер рукавом.
Оставайсь здорова! В далекій дорозі
Найду або долю, або за Дніпром
Ляжу головою. А ти не заплачеш,
А ти не побачиш, як ворон клже
Ті карі очі, то очі козачі,
Що ти цілувала, серденько моє!
Забудь мої сльози, забудь сирстину,
Забудь, що клялася,—другого шукай!
Я тобі не пара; я в сірій свитині,
А ти—титарівна... кращого вітай!
Вітай, кого знаєш,—така моя доля!
Забудь мене, пташко, забудь не журись!
А коли почувеш, що на чужім полі
Сховали Ярему,—нишком помолись, —

Одна, серце, на всім світі
Хоч ти помолися!“

Та й заплакав сіромаха,
На кий похилився.
Плаче собі тихесенько...
Шелесть!.. коли гляне:
По-під гаєм, мов ласочка,
Крадеться Оксана.
Забув... побіг... обнялися...
— „Серце“—та й зоміли.
Довго, довго тільки—„серце“!

Та й знову німіли.
— „Годі, пташко!“
— „Ще трошечки,
Ще... ще, сизокрилий!
Вийми душу!.. Ще раз... ще раз...
Ох, як я втомилась!“
— „Одпочинь, моя ти зоре!
Ти з неба злетіла!“
Послав свитку. Як ясочка,
Усміхнулась, сла.
— „Сідай же й ти коло мене!“
Сів, та й обнялися.
— „Серце моє, зоре моя;
Де се ти зоріла?“
— „Я сьогодні забарилась:
Батько занедужав,—
Коло його все поралась.“
— „А мене й байдуже?“
— „Який бо ти, ей-же Богу!“
І сльози блиснули.
— „Не плач, серце, я жартую.“
— „Жарти!“

Усміхнулась.
Прихилилась головою,
Та й ніби заснула.
— „Бач, Оксано, я жартую,
А ти й справді плачеш!
Ну, не плач же, глянь на мене:
Завтра не побачиш:
Завтра буду я далеко,
Далеко, Оксано!
Завтра в-ночі у Чигрині
Свячений достану;
Дасть він міні срібло-злато,
Дасть він міні славу;

Одягну тебе, обую,
Посажу, як паву,
На дзигляку, як гетьманшу
Та й дивитись буду...
Поки не вмру—дивитимусь.
— „А може й забудеш?
Розбогатієш, у Київ
Поїдеш з панамі,
Найдеш собі шляхтяночку,
Забудеш Оксану!“
— „Хіба краща є за тебе?“
— „Може й є, не знаю.“
— „Гнівиш Бога, мое серце:
Кращої немає
Ні на небі, ні за небом,
Ні за синім морем
Нема кращої од тебе!“
— „Що се ти говориш?
Схаменися!“

— „Правду, рибко!“
Та й знову, та й знову...
Довго вони, як бачите,
Між мови—розмови
Цілувались, обнімались
З усієї сили;
То плакали, то божились,
То ще раз божились.
Ій Ярема розказував,
Як жить вони будуть,
Як окує всю в золото,
Як долю добуде,
Як виріжуть гайдамаки
Ляхів в Укра ні,
Як він буде панувати,
Коли не загине.

Аж обридло слухаючи,
Далєбі, дівчата!
„Ото який! Мов і справді
Обридло!“

А мати

Або батько як побачать,
Що ви мої любі,
Таке диво читаєте,—
Гріха на всю губу!...
Тоді, тоді—та цур йому!
А дуже цікаве!
А надто вам розказать би,
Як козак чорнявий
Під вербою над водою
Обнявшись сумує;
А Оксана, як голубка,
Воркує, цілує,
То заплаче, то зомліє,
Головоньку схвильть:
„Серце моє, доле моя!
Соколе мій милій!
Мій!“... Аж верби нагинались,
На таку мову.
Ото мова! Не розкажу,
Мої чорноброві,
Не розкажу проти ночі,
А то ще присниться.
Нехай собі розійдуться
Так, як і зійшлися:
Тихесенько, гарнесенько,
Щоб ніхто не бачив—
Ні дівочі дрібні сльози.
Ні щирі козачі.
Нехай собі! Може ще раз

Вони на сім світі
Зострінуться? Побачимо...

А тим часом світить
З усіх вікон у титаря.
Що-то там твориться?
Треба глянуть та розказать...
Бодай не дивиться!

Бодай не дивитись, бодай не казати!
Бо за людей сором, бо серце болить.
Гляньте, подивіться: то конфедерати,
Люди, що зібрались волю боронить!
Боронять, прокляті! Будь проклята мати,
І день, і година, коли понесла,
Коли породила, на світ привела!
Дивіться, що роблять у титаря в хаті
Пекельні діти!

У печі пала
Огонь і світить на всю хату;
В кутку собакою дріжить
Проклятий Жид. Конфедерати
Кричать до титаря: „Хоч жить?
Скажи, де гроши!“

Той мовчить.
Налигачем скрутили руки,
Об землю вдарили,—нема,
Нема ні слова.

— „Мало муки!
Давайте приску! Де смола?
Кропи його! Отак! Холоне?
Мерщій же приском посипай!
Що? Скажеш, шельмо?.. І не стогне!
Завзята бестія! Стрівай!“
Насипали в халяви жару...
— „У тімя цвяшок закатай!“

Не витерпів святої кари,
Упав сердега. Пропадай
Душа без сповіді святої!
— „Оксано, дочко!“ та й умер.
Ляхи задумалися стоя,
Хоч ізапеклі

— „Що-ж тепер?
Панове, ради! Поміркуем .
Тепер з ним нічого робить.
Запалім церкву!“

— „Гьалт! Рятуйте!
Хто в Бога вірує!“— кричить
На дворі голос, що є сили;
Ляхи зомліли — „Хто такий?“
Оксана в двері: „Вбили! вбили!“
Та й пада крижем. А старший
Махнув рукою на громаду.
Понура шляхта, мов хорти,
За двері вийшла. Сам позаду
Бере зомлілую...

Де-ж ти,
Яremo? де ти? Подивися?
А він мандруючи співа,
Як Наливайко з Ляхом бився.

Ляхи пропали; нежива
Пропала з ними і Оксана.
Собаки де-де по Вільшаній
Загавкають, та й замовчать.
Біліє місяць; люди сплять,
І титарь спить.. Не рано встане!
На-віки, праведний, заснув.
Горіло світло, погасало,—
Погасло.. Мертвий мов здрігнув.
І темно, сумно в хаті стало.

V. СВЯТО В ЧИГИРИНІ.

Гетьмани, гетьмани! Як-би то ви встали,—
 Встали, подивились на той Чигирин,
 Що ви будували, де ви панували,—
 Заплакали б тяжко, бо ви б не пізнали
 Козацької слави убогих руїн!
 Базари—де військо, як море, червоне,
 Перед бунчуками, бувал, горить,
 А ясновельможний на воронім коні
 Блисне булавою—море закипить;

Закипить, і розлилося

Степами, ярами;

Лихо мліє перед ними...

А за козаками...

Та що їй казати? Минулося!

А те, що минуло,

Не згадуйте, пани-брати,

Бо щоб не почували...

Та й що з того, що згадаєш?

Згадаєш—заплачеш.

Ну, хоч глянем на Чигирин,

Колись-то козачий.

Із-за лісу, з-за туману,

Місяць випливає;

Червоніє круглолиций,

Горить, а не сяє;

Неначе зна, що не треба

Людам його світу,

Що пожари Укра ну

Нагріють, освітять.

І смерклося, а в Чигирині,

Як у домовині,

Сумно—сумно (Отак було

По всій Україні

Проти ночі Маковія,

Як ножі святили)

Людей не чуть; через базар

Кажан костокрилий

Перелетить; на вигоні

Сова завиває

А де-ж люди? Над Тясмином,

У темному гаю

Зібралися; старий, малий,

Убогий, багатий

Поєднались,—дожидують

Великого свята.

У темному гаю, в зеленій діброві,

На припоні коні отаву скубуть;

Осідлані коні, вороні готові

Куди-то поїдуть? Кого повезуть?

Он кого, дивіться! Лягли на долині,

Неначе побиті, ні слова не чуть.

Ото гайдамаки.. На гвалт України

Орли налетіли; вони рознесуть

Ляхам, Жидам кару;

За кров і пожари

Цеклом гайдамаки Ляхам оддадуть.

По-під дібровою стоять

Вози залізної таралі:

То щедрої гостиниць пані ¹⁷⁾,—

Уміла що кому давати,—

Нівроку їй, нехай царствує!

Нехай не вадить, як не чує!..

По між возами ніде стать:

Неначе в ирій налетіло

З Смлянщини, з Чигирина,

Цросте козацтво, старшина,—

На певне діло налетіли.

Козацьке панство похожає
В киреях чорних, як один,
Тихенько ходя розмовляє
І поглядає на Чигрин.

Старшина первий.

Старий Головатий щось дуже коверзує.

Старшина другий.

Мудра голова! Сидить собі в хуторі, ніби не знає нічого, а подивися—скрізь Головатий. »Коли сам«—каже—»не повершу, то синові передам.«

Старшина третій.

Та й син же штука! Я вчора зустрівся з Залізником ¹⁸⁾; таке розказує про його, що цур йому! »Кошовим«—каже,—»буде, та й годі; а може ще й гетьманом, коли тее«...

Старшина другий.

А Гонта ¹⁹⁾ на-що? А Залізник? До Гонти сама... сама писала: »Коли«—каже...

Старшина первий.

Цитьте лишень! Здається, дзвонять.

Старшина другий.

Та ні, то люди гомонять.

Старшина первий.

Гомонять, поки Ляхи почують. Ох, старі чоловіки та розумні! Химерять-химерять, та й зроблять з лемеша швайку. Де можна лантух, там горби не треба. Купили хріну—треба звісти; плачте, очі, хоч повилазьте: бачили, що купували,—грошам не пропадуть! А то думають-думають, ні в голос, ні мовчки, а Ляхи догадаються—от тобі й пшик! Що там за рада? Чом вони не дзвонять? Чим спиниш народ, щоб не гомонів? Не десять душ, а слава Богу, вся Смілянщина, коли не вся Україна. Он, чуєте, співають?

Старшина третій.

Справді, співа щось; піду, спляну.

Старшина первий.

Не спляй! Нехай собі співає, аби не голосно!

Старшина другий.

Ото мабуть Волох! ²⁰⁾ Не втерпів таки старий дурень; треба та й годі!

Старшина третій.

А мудро співає! Коли не послухаєш, усе иншу. Підкрадемося, братці, та послухаєм; а тим часом задзвонять.

Старшина первий і другий.

А що-ж? То й ходімо!

Старшина третій.

Добре, ходімо!

(Старшини нишком стали за дубом, а під дубом сидить сліпий кобзарь; кругом його запорожці і гайдамаки. Кобзарь співає з повагою і негласно).

К о б з а р ь.

„Ой, Волохи, Волохи!
Вас осталося трохи;
І ви, Молдавани,
Тепер ви не пани:
Ваші господарі—
Наймити Татарам,
Турецьким султанам,
В кайданах, в кайданах!
Годі ж, не журіться,
Гарно помоліться,
Братайтеся з нами,—
З нами, козаками;
Згадайте Богдана,
Старого гетьмана
Будете панами,
Та, як ми, з ножами,
З ножами святими,
Та з батьком Максимом ²²⁾
Сю ніч погуляем,
Ляхів погойдаем,
Та так погуляем,
Що аж пекло засміється,
Земля затрясється,
Небо запалає..
Добре погуляем!“

З а п о р о ж е ц ь.

Добре погуляем! Правду старий співа, як

не бреше. А що-б то з його за кобзарь був, як-би не Волох!

К о б з а р ь.

Та я й не Волох,—так тільки: був колись у Волощині, а люди й зовуть Волохом—і сам не знаю, за-що.

З а н о р о ж е ц ь.

Ну, та дарма; утни ще яку-небудь! А ну лишень про батька Максима ушкварь!

Г а й д а м а к а.

Та не голосно, щоб не почула старшина.

З а п о р о ж е ц ь.

А що нам ваша старшина? Почує, так послуха, коли має чим слухати, та й годі! У нас один старший—батько Максим; а він як почує, то ще карбованця дасть. Співай, старче божий, не слухай його!

Г а й д а м а к а.

Та воно так, чоловіче; я це й сам знаю, та ось що: не так пани, як підпанки! або—поки сонце зійде, то роса очі ви'сть.

З а п о р о ж е ц ь.

Брехня! Співай, старче божий, яку знаєш, а то й дзвона не діждемо,—поснемо.

Г у р т о м.

Справді поснемо: співай яку-небудь!

К о б з а р ь (співає).

„Літа орел, літа сизий
 По-під небесами;
 Гуля Максим, гуля батько
 Степами, лісами.
 Ой, літає орел сизий,
 А за ним орлята,—
 Гуля Максим, гуля батько,
 А за ним хлопята:
 Запорожці ті хлопята,
 Сини його, діти.
 Поміркує, загадає,
 Чи бити, чи пити,
 Чи танцювать, то й ушкварять,
 Аж земля трясеться;
 Заспіває—заспівають,
 Аж лихо сміється;
 Горілку-мед не чаркою—
 Поставцем черкає,
 А ворога, заплющившись,
 Ката, не минає.
 Отакий-то наш отаман,
 Орел сизокрилий!
 І воює, і гарцює
 З усієї сили.
 Нема в його ні оселі,
 Ні саду, ні ставу...
 Степ і море—скрізь битий шлях,
 Скрізь золото, слава.
 Шануйтеся ж, вражі Ляхи,
 Скажені собаки:
 Йде Залізняк Чорним шляхом, ²³⁾
 За ним гайдамаки.“

З а п о р о ж е ц ь.

Оце то так! Вчистив, нічого сказати: і доладу, і правда. Добре, далєбі добре! Що хоче, то так і втне. Спасибі, спасибі!

Г а й д а м а к а.

Я щось не второпав, що він співав про гайдамаків?

З а п о р о ж е ц ь.

Який бо ти безз і справді! Бачиш, ось що він співав: щоб Ляхи погані, скажені собаки, каялись, бо йде Залізняк Чорним шляхом з гайдамаками, щоб Ляхів, бачиш, різати...

Г а й д а м а к а.

І вішать, і мордують! Добре, ей-Богу, добре! Ну, це так! Далєбі, дав би карбованця, як би був не пропив учора! Шкода! Ну, нехай стара вязне більше мяса буде! Поборгуї, будь ласкав—завтра оддам. Утни це що небудь про гайдамаків!

К о б з а р ь.

До грошей я не дуже ласий. Аби була ласка слухати, поки не охрип, співатиму; а охрипну—чарочку, другу ті ледящиці-живиці, як то кажуть, та й знову. Слухайте ж, панове, громадо!

»Ночували гайдамаки
 В зеленій ліброві,
 На припові пасли коні.

Сідлані, готові.
Ночували Ляшки-панки
В будинках з Жидами,
Напилися, простяглися,
Та й...»

Г р о м а д а.

Цить лишень! Здається, дзвонять. Чуєш?..
ще раз... о!

К о б з а р ь.

Задзвонили, задзвонили!
Пішла луна гаєм!
Ідїть же ви та молїться,
А я доспіваю.

Повалили гайдамаки,
Аж стогне діброва;
Не повезли, а на плечах
Чумацькі воліві
Несуть вози А за ними
Сліпий Волох знову:
»Ночували гайдамаки
В зеленій діброві...
Шкандибає, курникає,
І гич не до речі.
— »Ну лиш иншу, старче божий!
З возами на плечах
Кричать йому гайдамаки.
--»Добре, хлопці, на-те!
Отак! отак! добре, хлопці!
А ну-те, хлопята,
Ушкваримо!»

Земля гнегься,
А вони з возами
Так і ржуть Кобзарь грає,
Додає словами:

»Ой, гоп таки-так!
Кличе Гандзю козак:
»Ходи, Гандзю, пожартую!
»Ходи, Гандзю, поцілую!
»Ходім, Гандзю, до попа
»Богу помолиться;
»Нема жита ні снопа--
»Вари варениці!
Оженився, зажурився:
Нічого немає;
У рядниці ростуть діти,
А козак співає:
»І по хаті ти-ни-ни,
»І по сінях ти-ни-ни,
»Вари, жінко, лив!
»Ти-ни-ни, ти-ни-ни!»
—»Добре! добре! ще раз!
Кричать гайдамаки.

—Ой, гоп того дива!
Наварили Ляхи пива,
А ми будем шинкувать,
Ляшк в-панків часгувать;
Ляшків-панків почаствуем,
З панянками пожартуем.
Ой, гоп таки-так!
Кличе панну козак:
»Панно, пгашко моя!
»Панно, доля моя!
»Не с ромся, дай рученьку,

»Ходім погуляймо;

»Нехай людям лихо сниться,

»А ми заспіваймо!

»А ми заспіваймо!

»А ми посідаймо,

»Панно, пташко моя!

»Панно, доле моя!»

—»Ще раз, ще раз!»

»Як-би таки або так, або сяк.

Як-би таки запорожський козак!

Як-би таки молодий, молодий,

Хоч по хаті б поводив, поводив!

Страх міні не хочеться!

З старим дідом морочиться!

Як би таки...»

—»Цу-цу, скажені, схаменіться!

Бач, розходилися! А ти,

Стара собако, де-б молиться,

Верзеш тут погань! От чорти!»

Кричить отаман. Опинились, —

Аж церков бачать: ²⁴⁾ дяк співа,

Попи з кадилами, з кропилом...

Громада—ніби нежива,

А-ні телень... По-між возами

Попи з кропилами пішли;

За ними корогви несли,

Як на великдень над пасками.

—»Молітесь, братія, молітесь!»

Так благочинний почина:

»Кругом святого Чигрина

Сторожа стане з того світу,

Не дасть святого розпінать.

А ви Україну ховайте:

Не дайте матері, не дайте

В руках у ката пропадать!

Од Конашевича ²⁵⁾ і досі

Пожар не гасне, люди мруть,

Конають в тюрмах, голі, босі...

Діти нехрещені ростуть, —

Козацькі діти; а дівчата,

Землі козацької краса,

У Ляха вяне, як перш мати,

І непокрита коса

Стидом січеться; карі очі

В неволі гаснуть; розкувать

Козак сестру свою не хоче,

Сам не соромиться конать

В ярмі у Ляха... Горе, горе!

Молітесь, діти! Страшний суд

Ляхи в Україну несуть,—

І заривають чорні гори.

Згадайте праведних гетьманів:

Де їх могили? Де лежить

Останок славного Богдана?

Де Остряницина стоїть

Хоч-би убогая могила?

Де Наливайкова? Нема!

Живого й мертвого спалили ²⁵⁾.

Де той Богун, де та зіма?

Ігул що-зіму замерзає,—

Богун не встане загатить

Шляхетським трупом. Лях гуляє;

Нема Богдана—червонить

І Жовті Води й Рось зелену.

Сумує Корсунь староденний:

Нема журбу з ким поділити!

І Альта плаче: »Тяжко жити.

Я сохну, сохну—... Де Тарас? ²⁷⁾

Нема не чуть,—не в батька діти!

Не плачте, братія: за нас
І душі праведних, і сила
Архистратига Михаїла.
Не за горами кари час!
Моліться, братія!»

Молились,
Молились щиро козаки,
Як діти, щиро; не журивсь,
Гадали теє... а зробилось—
Над козаками хусточки!

Одно добро, одна слава—
Більше хустина,
Та й ту знімуть...

А диякон:

— »Нехай ворог гине!
Беріть ножи! Освятили «
Аж серце холоне
Ударили в дззони;
Реве гаєм: »освятили!«
Освятили освятили!
Гине шляхта, гине!
Розібрали, заблипали
По всій Україні. ²⁸⁾

VI. ТРЕТІ ПІВНІ. ²⁹⁾

Ще день Україну катували
Ляхи скажені; ще один,
Один останній сумували
І Україна і Чигрин.
І той минув, день Маковія,
Велике свято в Україні,
Минув,—і Лях і Жидовин
Горілки, крови упивались.
Кляли схизмата, розпинали,

Кляли, що нічого вже взять.
А гайдамаки мовчки ждали,
Поки поганці ляжуть спать.
Лягли, і в голови не кляли,
Що вже їм завтра не вставать,
Ляхи заснули, а Іуди
Ще лічать гроші,—у-ночі
Без світла лічать бариш,
Щоб не побачили злі люди;
І ті на золото лягли,
І сном нечистим задрімали!

Дрімують; на-віки бодай задрімали!
А тим часом місяць пливе оглядять
І небо, і зорі, і землю, і море,
Та глянуть на люди, що вони моторять,
Щоб Богові в-ранці теє розказать.
Світить білолиций на всю Україну,
Світить, а чи бачить мою сиротину,
Оксану з Вільшани, мою сироту?
Де її мордують, де вона воркує?
Чи знає Ярема? чи знає, чи чує?
Побачимо потім, а тепер не ту,
Не ту заспіваю, иншої заграю:
Ляхо—не дівчата буде танцювать!
Недолю співаю козацького краю;
Слушайте ж, щоб дітям потім розказать,—
Щоб і діти знали, внукам розказали,
Як козаки шляхту тяжко покарали
За те, що не вмiла в добрі панувать.

Гомоніла Україна,
Довго гомоніла,—
Довго-довго кров степами
Текла, червоніла;

Текла, текла та й висохла.
 Степи зеленіють;
 Діди лежать, а над ними
 Могили синіють.
 Та що з того, що високі?
 Ніхто їх не знає,
 Ніхто щиро не заплаче,
 Ніхто не згадає.
 Тільки вітер тихесенько
 Повіє над ними,
 Тільки роси ранесенько
 Сльозами дрібними
 Їх умиють. Зійде сонце,
 Осушить, пригріє;
 А унуки? Ім байдуже,—
 Жито панам сіють!
 Багато їх, а хто скаже,
 Де Гонти могила?
 Мученика праведного
 Де похоронили?
 Залізник де, душа щира,
 Де опочиває?
 Тяжко—важко! Кат панує,
 А їх не згадають.

Гомоніла Україна,
 Довго гомоніла,—
 Довго-довго кров степами
 Текла, червоніла.
 І день і ніч гвалт, гармати;
 Земля стогне, гнеться;
 Сумно, страшно, а згадаєш—
 Серце усміхнеться.

Місяцю мій ясний! З високого неба

Сховайся за гору, бо світу не треба;
 Страшно тобі буде, хоч ти й бачив Рось
 І Альту, і Сену: ³⁰⁾ і там розлилось,
 Не знать за що, крови широкее море.
 А тепер що буде? Сховайся-ж за гори;
 Сховайся, мій друже, щоб не довелось
 На старість заплакати!

Сумно, сумно серед неба
 Сяє білолиций;
 По-над Дніпром козак іде—
 Може, з вечорниці?
 Смутний іде, невеселий
 Ледве несуть ноги,—
 Може дівчина не любить
 За те, що убогий?
 І дівчина його любить,
 Хоч лата на латі,—
 Чорнобривий, а не згине,
 То буде й багатий.
 Чого-ж смутний, невеселий
 Іде чуть не плаче?
 Якусь тяжку недоленську
 Віщує козаче;
 Чує серце, та не скаже,
 Яке лихо буде,
 Мине лихо... Кругом його—
 Мов вимерли люди.
 А ні півня, ні собаки,
 Тільки із-за гаю
 Десь далеко сіроманці—
 Вовки завивають.

Байдуже! Іде Ярема,
 Та не до Оксани,

Не в Вільшану на досвіткї,—
 До ляхів поганих
 У Черкаси ³¹⁾. А там третій
 Півень заспіває.
 А там... а там.. Йде Ярема,
 На Дніпр поглядає.

„Ой, Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий!
 Багато ти, батьку, у море посив
 Козацької крові,—ще понесеш, друже!
 Черновив ти синее ³²⁾, та не напоїв,—
 А сю ніч упешся! Пекельнее свято
 По всій Україні сю ніч зареве;
 Потече багато-багато-багато
 Шляхетської крові! Козак оживе,
 Оживуть гетьмачи в золотім жупані,
 Прокинеться доля; козак заспіває:
 „Ні Жида, ні Ляха!“ А в степах України—
 Дай-то, Боже милий—блисне булава!“

Так думав, ідучи в латаній свитині,
 Сердега Ярема з свяченим в руках.
 А Дніпр мов підслухав: широкий та синій
 Підняв горь-хвилі, а в очеретах
 Реве, стогне, завиває,
 Лози нагинає;
 Грім гогоче, а блискавка
 Хмару роздирає.
 Іде собі наш Ярема,
 Нічого не бачить;
 Одна думка усміхнеться,
 А друга заплаче.
 „Там Оксана, там весело
 І в сірій свитині;
 А тут... а тут.. що ще буде?
 Може ще загину!“
 А тим часом з-за байраку

Півень: „кукуріку:“
 „А, Черкаси! Боже милий,
 Не вкороги віку!“ ✓

УП. ЧЕРВОНІЙ БЕНКЕТ.

Задзвонили в усі дзвони
 По всій Україні;
 Закричали гайдамаки:
 „Гине шляхта, гине!
 Гине шляхта! Погуляєм
 Та хмару нагрієм!“
 Зайнялася Смілянщина,—
 Хмара червоніє,
 А найперше Медведівка ³³⁾
 Небо нагріває.
 Горить Сміла ³⁴⁾—Смілянщина
 Кровью підпливає,
 Горить Корсунь ³⁵⁾, горить Канів ³⁶⁾,
 Чигирин, Черкаси;
 Чорним шляхом запалалє
 І кров полилася
 Аж у Умань ³⁷⁾. По Под
 Гонта бенкетує,
 А Залізняк в Смілянщині
 Дамаску гартує ³⁸⁾,
 У Черкасах, де й Ярема
 Пробоє свячений.
 — Отак, отак! Добре, ді!
 Мордуйте скажених!
 Добре, хлопці! — на базарі
 Залізняк гукає.
 Кругом пекло; гайдамаки
 По пеклу гуляють.
 А Ярема—страшно глянуть:
 По три, по чотири

Так і кладе.—»Добре, сину!
Матері їх хиря!
Отак, отак! В раю будеш,
Або есаулом.
Гуляй, сину! Ну-те, діти!«
І діти майнули
По горищах, по коморах,
По льохах, усюди;
Всіх уклали, все забрали.
—»Тепер, хлопці, буде!
Утомилась, одпочиньте!«
Улиці, базари
Крились трупом, плили кров'ю.
»Мало клятим кари!
Ще раз треба перемучить,
Щоб не повставали
Нехрещені, кляті, душі!«
На базар збирались
Гайдамаки. Йде Ярема,
Залівняк гукає:
—»Чуєш, хлопче? Ходи сюди!
Не бійсь, не злякаю.«
—»Не боюся!« Знявши шапку,
Став, мов перед паном.
—»Відкіля ти? Хто ти такий?«
—»Я, пане, з Вільшани!«
—»З Вільшаної, де титаря
Пси замордували?«
—»Де? Якого?«
—»У Вільшаній;
І кажуть, що вкрали
Дочку його, коли знаєш.«
—»Дочку... У Вільшаній?
—»У титаря, коли знавав.«
—»Оксано! Оксано!«

Ледве вимовив Ярема,
Та й упав до-долу.
—»Еге! ось що... Шкода хлопця!
Провітри, Миколо!«
Провітрився.—»Батьку! брате!
Чом я не сторукий?
Дайте ножа, дайте силу,
Муки Ляхам, муки!
Муки страшної, щоб пекло
Тряслося та мліло!
—»Добре, сину, ножі будуть
На святее діло.
Ходім з нами у Лисянку
Ножі гартувати!
—»Ходім, ходім, отамане!
Батьку ти мій, брате
Мій єдиний! На край світа
Полечу, достану,
З пекла вирву, отамане...
На край світа, пане..
На край світа, та не найду,
Не найду Оксани!«
—»Може й найдеш. А як тебе
Зовуть? я не знаю.«
—»Яремою.«
—»А прізвище?«
—»Прізвища немає!«
—»Хіба байстрик? Без прізвища...
Залиши, Миколо,
У реєстер! Нехай буде...
Нехай буде Голлий!
Так і пиши!«
—»Ні, погано!«
—»Ну, хіба Відою?«
—»І це не так.«

— »Стривай лишень:

Пиши Галайдою!»

Записали.

— »Ну, Галайдо,

Поїдем гуляти!

Найдеш долю! А не найдеш...

Рушайте, хлопята!»

І Яремі дали коня

Зайвого з обозу.

Усміхнувся на воронім,

Та й знову у сльози.

Виїхали за царину,—

Палають Черкаси...

— »Чи всі, діти?»

— »Усі, батьку!»

— »Гайда!»

Простяглася

По діброві по-над Дніпром

Козацька ватага.

А за ними кобзарь Волох

Переваги ваги

Шкандибає на конику,

Козакам співає:

»Гайдамаки, гайдамаки!

Залізник гуляє.»

Поїхали. А Черкаси

Палають, палають.

Байдуже! Ніхто й не гляне!

Сміються та лають

Кляту шляхту; хто балака,

Хто кобзаря слуха.

А Залізник попереду

Напорошив уха,

Іде собі, люльку курить,

Нікому ні слова;

А за ним німий Ярема.

Зелена діброва

І темний гай, і Дніпр дужий,

І високі гори,

Небс, зорі, добро, люди

І лютее горе—

Все пропало, все! Нічого

Не знає, не бачить,—

Як убитий. Тяжко йому,

Тяжко,— а не плаче.

Ні, не плаче: змія люта

Жадна випиває

Його сльози, давить душу,

Серце роздирає.

»Ой, ви, сльози, дрібні сльози!

Ви змиєте горе,—

Змвете його! Тяжко! нудно!

І синього моря,

І Дніпра, щоб вилить люте,

І Дніпра не стане!

Занапастить хіба душу?

Оксано, Оксано!

Де ти? де ти? Подивися,

Моя ти єдина!

Подивися на Ярему!

Де ти? Може, гине?

Може, тяжко клене долю,

Клене, умирає,

Або в пана у кайданах

У склепу конає?

Може, згадує Ярему,

Згадує Вільшану?

Може, каже: »обнімімось,

На віки зомлієм,
Мій соколе! Нехай Ляхи
Знущаються!« Віє,
Віє вітер з за Лиману,
Гне тополю в полі,—
І дівчина похилиться,
Куди гне недоля;
Посумує, пожуриться,
Забуде... і, може...
У жупані—сама цані...
А Лях... Боже, Боже!
Карай пеклом мою душу,
Вилій муки море,
Розбий кару надо мною!
Та не таким горем
Карай серце! Розірветься,
Розпадеться камінь!
Доле моя, серце мое!
Оксано, Оксано!
Де ти ділася, поділася?»

І хлинули сльози, —
Дрібні-дрібні полилися.
Де вони взялися?
А Залізник гайдамакам
Велить опинитись:
— У ліс, хлопці! Вже світає,
І коні пристали—
Попасемо!»

Повернули
У ліс та й сховались.

VIII. ГУПАЛІВЩИНА.

Зійшло сонце; Україна—

Де палала, тліла,
А де шляхта, запершися,
У будинках мліла.
Скрізь по селах шибениці:
Навішано трупу—
Тільки старших, а так шляхта—
Купою на купі.
На улицах, на розпуттях
Собаки, ворони
Ідять шляхту, клюють очі,—
Ніхто не боронить...
Та й нікому: осталися
Діти та собаки,
Жінки навіть з роґачами
Пішли в гайдамаки.

Отаке-то було лихо
По всій Україні!
Гірше пекла... А за віщо,
За-що люди гинуть?
Того-ж батька, такі-ж діти,
Жити б та брататься!
Ні, не вміли, не хотіли,—
Треба крові брата, крові,
Бо заздро, що в брата
Є в коморі і на дворі,
І весело в хаті.
„Убем брата! Спалим хату!“—
Сказали і сталось—
Все б, здається; ні, на кару
Сироти осталися,—
В сльозах росли, та й виресли;
Замучені руки
Розв'язались — і кров за кров,
І муки за муки!

Боли́ть серце, як згадаеш:
Старих Славян діти
Впились кровю. А хто винен?
Ксьбондзи, езуїти ⁴⁰⁾.

Мандрували гайдамаки
Лісами, ярами,
А за ними і Галайда
З дрібними сльозами.
Вже минули Воронівку,
Вербівку, в Вільшану
Приїхали.— „Хіба спитать,
Спитать про Оксану?
Не питаю, щоб не знали,
За що пропадаю.“
А тим часом гайдамаки
І Вільшану минають.
Питається у хлопчика:
— „Що, титаря вбили?“
— „Ба ні, дядьку; батько казав,
Що його спалили
Оті Ляхи, що там лежать,
І Оксану вкрали;
А титаря на цвинтарі
Вчора поховали.“
Не дослухав. . „Неси, коню!“
І поводи кинув.
„Чом я вчора, поки не знав,
Вчора не загинув!
А сьогодні, коли й умру,
З домовини встану
Шукать тебе. Серце моє!
Оксано, Оксано!
Де ти?“
Замовк, зажурився

Поїхав ходою;
Тяжко йому, сіромасі,
Боротись з нудьгою.
Догнав своїх. Боровиків
Вже хутір минають,
Корчма тліє з стодолок,
А Лейби немає.
Усміхнувся мій Ярема,
Тяжко усміхнувся:
„Отут, отут позавчора
Перед Жидом гнувся,
А сьогодні“...Та й жаль стало,
Що лихо минуло.

Гайдамаки по-над яром
З шляху повернули;
Наганяють пів-парубка:
Хлопець у свитині
Полатаній, у постолах,
На плечах торбина.
— „Гей, старченья! Стрівай лишень!“
— „Я не старець, пане!
Я, як бачте, гайдамака “
— „Який же поганий!
Відкіля ти?“
— „З Керелівки.“ ⁴¹⁾
— „А Будища ⁴²⁾ знаєш
І озеро коло Будищ?“
— „І озеро знаю,—
Отам воно, оцим яром
Втрапите до його“
— „Що, сьогодні Ляхів бачив?“
— „Ніде ні одного!
А вчора було багато;
Вінки не святити:

Не дали Ляхи прокляті.
За-те ж їх і били!
І я, й батько святим ножем;
А мати не здужа,
А то й вона б...“

— „Добре, хлопче!
Ось на-ж тобі друже,
Сей дукачик, та не згуби!“
Узяв золотого ⁴³⁾,
Подивися:— „Спасибі вам!“
— „Ну, хлопці, в дорогу!
Та чуєте? Без гомону!
Галайдо, за мною!
В оцім яру є озеро
Й ліс по-під горою,
А в лісі скарб. Як приїдем,
То щоб кругом стали,—
Скажи хлопцям! Може льохи
Стерегти осталась
Яка погань.“

Приїхали,
Стали кругом ліса;
Дивляться: нема нікого.
— „Ту їх до-сто-біса!
Які груші уродили!
Збивайте, хлопята!
Швидче, швидче! Отак, отак!“
І конфедерати
Посипалися до-долу,—
Груші гнилобокі.
Позбивали, упорались,—
Козакам нівроку!
Найшли льохи, скарб забрали,
У Ляхів кишені
Потрусили, та й потягли

Карати мерзенних
У Лисянку ⁴⁴⁾.

ІХ. БЕНКЕТ У ЛИСЯНЦІ.

Смеркалося. Із Лисянки
Кругом засвітило:
Ото Гонта та Залізник
Люльки закурили
З гайдамаками. Аж страшно!
І в пеклі не вміють
Отак курить. Гнилий Тікич
Кровью червоніє
Шляхетською, жидівською;
А над ним палають
І хатина, і будинок:
Мов доля карає
Вельможного й неможного.
А серед базару
Стоїть Гонта з Залізником.
Кричать „дітям“: „кари!
Кари Ляхам, щоб каялись!“
І „діти“ карають.
Стогнуть плачуть; один просить,
Другий проклинає;
Той молиться, сповідає
Гріхи перед братом,
Уже вбитим. Не милують,—
Карають завзяті;
Як смерть люта, не вважають.
На літа на вроду
Шляхтяночки й жидівочки,—
Тече кров у воду.
Ні каліка, а-ні старий,

Ні мала дитина
Не остались, не вблагали
Лихої години!
Всі полягли, всі покотом!
Ні душі живої
Не осталося у Лисянці.
А пожар у-двоє
Розгорівся, розпалався
До самої хмари.

А Галайда, знай гукає:
„Кари Ляхам, кари!“
Мов скажений мертвих ріже,
Мертвих віша, палить.
„Дайте Ляха, дайте Жида:
Мало міні, мало!
Дайте Ляха, дайте крові
Наточить з поганих!
Крові море... мало моря!...
Оксано, Оксано!
Де ти?“—крикне й сховається
В полум'ї, в пожарі,
А тим часом гайдамаки
Столи вздовж базару
Поставили, несуть страву,
Де що запопали
Щоб за-світла повечерять,
„Гуляй!“ загукали.

Вечеряють, а кругом їх
Пекло червоніє.
У полум'ї, повішані
На крквах чорніють
Панські трупи. Горять кровви
І падають з ними.

— „Пийте, діти! Пийте, лийте!
З панами такими,
Може, ще раз зострінемось,
Ще раз погуляєм!“
І поставець одним духом
Залізник черкає.
— „За прокляті ваші трупи,
За душі прокляті
Ще раз випю. Пийте, діти!
Випем, Гонто брате!“
— „Поstrівай! я дожидаю,
Що Ляхи прокляті...“
Ярема встав: — „Які Ляхи?“
— „Ото-бо завзятий!
Пий горілку, мій голубе!“
— „Які Ляхи, брате?“
— „По тм боці, у будинку
Заперлись прокляті.“
— „Розвіємо!“— „Шкода муру:
Старосвітська штука!
А ще гірше— Богданови
Мурували руки!«
— «Богданови? Шкода, шкода
Гетьманської праці!«
— » Я послав сказати проклятим.
Щоб видали Паце;
Помилую! Не видадуть—
Порох засипаю...
Потайники вже зроблені...«
— » І Ляхи гуляють?
Лічать зорі? Добре брате!
А поки що буде,
Випем чарку!« - » Добре, випем!«
— «Пийте, добрі люди!
Та не дуже, бо ще, може,

Не кончили карі!«
—> Не кончили!... Пийте, бийте!
Граї, співай, кобзарю!
Не про дідів,— бо незгірше
Й ми Ляхів караєм;
Не про лихо,— бо ми його
Не знали й не знаєм,—
Веселої утні, старе,—
Щоб земля ломилась,
Про вдовицю-молодицю,
Як вона журилась.»

К о б з а р ь. (грає й приспівує):

> Од села до села
Танці та музики:
Курку, яйця продала,
Куплю черевики!
Од села до села
Буду танцювати:
Ні корови, ні вола,—
Осталася хата.
Я оддам, я продам
Кумові хатину,
Я куплю, я зроблю
Яточку під тином;
Торгувать, шинкувать
Буду чарочками,
Танцювать та гулять
Таки з парубками.
Ох ви, дітки мої,
Мої голубята!
Не журіться, подивіться,
Як танцює мати!
Сама в найми піду,
Діток в школу оддам,
А червоним черевичкам

Таки дам, таки дам!«
—> Добре! добре! Ну, до танців,
До танців, кобзарю!«
Сліпий вшкварив. Навприсядки
Пішли по базару.
Земля гнеться... > Ну-мо, Гонто!
— > Нум, брате Максиме!
Ушкваримо, мій голубе,
Поки не загинем!»

> Не дивуйтеся, дівчата,
> Що я обідрався;
> Бо мій батько робив гладко,
> То й я в його вдався.»

—> Добре брате! Єй-же Богу!«
—> А ну ти, Максиме!«
—> Постривай лиш!»

> Отак чини, як я чиню:
> Люби дочку аби-чию:
> Хоч попову,
> Хоч дякову,
> Хоч хорошу мужикову!«
Всі танцюють, а Галайда

Не чує, не бачить;
Сидить собі кінець стола,
Тяжко-важко плаче,
Як дитина. Чого б, бач-ся?
В червонім жупані,
І золото і слава е...
Та нема Оксани!
Ні з ким долю поділити,
Ні з ким заспівати!
Один, один сиротою
Мусить пропадати!

А того, того й не знає,
Що його Оксана
По тім боці за Тікичем
В буданку з панами,
З тими самими Ляхами,
Що замордували
І батька. Недолюди!
Тепер заховались
За мурами, та дивитесь,
Як Жиди конають,
Брати ваші! А Оксана
В вікно поглядає
На Лисянку засвічену.
„Де-то мій Ярема?“
Сама думає. Не знає,
Що він коло не,
У Лисянці, — не в свитині,
В червонім жупані,
Сидить один та думає:
„Де моя Оксана?
Де вона, моя голубка
Приборкана, плаче?“
Тяжко йому!
А із яру
В киреї козачій
Хтось крадетьсяся.
— „Хто ти такий?“
Галайда питає.
— „Я посланець пана Гонти.
Нехай погуляє,
Я піджду.“
— „Ні, не діждеш,
Жидівська собака!“
— „Ховай Боже! Який я Жид?
Бачиш? Гайдамака!

Ось царицина копійка,
Хіба ти не знаєш?“
— „Знаю, знаю! « — і свячений
З халяви виймає..
— „Признавайсь, проклятий Жиде:
Де моя Оксана?“
Та й замахнувся.
— „Ховай Боже!
В будинку... з панами...
Вся в золоті“..
— „Виручай же!
Виручай, проклятий!“
— „Добре, добре... Які-ж бо ви,
Яремо, завзяті!
Іду зараз і виручу:
Гроші мур ламають.
Скажу Ляхам: замість Паца“..
— „Добре, добре! знаю,
Іди швидче!“
— „Зараз, зараз!
Гонту забавляйте
З пів-упруга, а там нехай!
Ідіть же, гуляйте!..
Куди везти?“
— „Майданівку. 45)
В Майданівку, — чуєш?“
— „Чую, чую.“
І Галайда
З Гонтою танцює.
А Залізник бере кобзу:
— „Потанцюй, кобзарю!
Я заграю.“

Навприсядки
Сліпий по базару

Оддирає постоломи,
Додає словами:

„На-вгороді постирнак, постирнак
Чи я ж тобі не козак, не козак?
Чи я ж тебе не люблю, не люблю?
Чи я ж тобі червичків не куплю?

Куплю, куплю, чернобрива!
Куплю, куплю того дива!

Буду, серце, ходить,
Буду, серце, любить!

„Ой, гоп-гопака!

Полюбила козака
Та рудого
Та старого, —

Лиха доля така!

Иди ж, доле, за журбою,
А ти, старий, за водою!
А я—так до шинку.
Вицю чарку, вицю другу,
Вицю третю на потугу,
Пяту, шосту, та й кінець!
Пішла баба у танець,
А за нею горобець,
Викрутасом,
Вихилясом...

Молодець горобець!
Старий рудий бабу кличе,
А та йому дулю тиче:
»Оженився, сатано,
»Заробляй же на пшоно!
»Треба діток годувать,
»Треба діток одягать,
»А я буду добувать;
»А ти, старий, не гріши,
»Та в запічку колиши,
»Та мовчи, не дини!»

»Як була я молодою преподобницею,
Повісила хвартушину над віконницею;

Хто йде, не мине,
То кивне,
То моргне.

А я шовком вишиваю,
В квартирочку виглядаю:

Семени,
Івани!

Надівайте жупани,

Та ходімо погуляймо,
Та сядемо заспіваймо!«
»Заганяйте квочку в бочку,
А курчата в вершу!

.....
.....

»І... гу!

Загнув батько дугу,
Тягни мати супоню,
А ти завяжи, доню!«
—»Чи ще? Чи годі?»

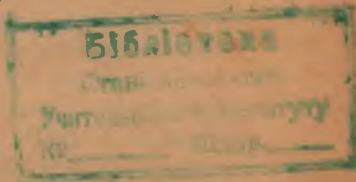
— «Ще, ще!

Хоч погану! Самі ноги несуть.»

»Ой, сип сирівець
Та криши опеньки!
Дід та баба,
То й до-ладу,
Обоє раденькі.

»Ой, сип сирівень
Та криши петрушку!

.....
.....

»Ой сип сиривець
Та криши хріну!
Як дід бабі . . .

»Ой сип воду, воду
Та пошукай броду, броду!..«

— »Годі, годі!« кричить Гонта:
»Годі! Погасає.
Світла діти!.. А де Лейба?
Ще його немає?
Найти його та повісить!
Петелька свиняча!
Гайда, діти! Погасає
Каганець козачий!«
А Галайда:— Отамане!
Погуляймо, батьку!
Дивись: горить, на базарі
І видко, і гладко.
Потанцюем. Грай, кобзарю!
—»Не хочу гуляти!
Огню, діти! Дбогтю, клоччя!
Давайте гармати
В потайники пустить огонь!
Думают: жартую:“

Заревіли гайдамаки:
— „Добре, батьку! чуем!“
Через греблю повалили,
Гукають, співають.
А Галайда кричить:— „Батьку!
Стійте! Пропадаю!
Постривайте, не вбивайте!
Там моя Оксана!
Годиночку, батьки мої!

Я її достану!«
—»Добре, добре! Залізниче,
Гукни, щоб палили!
Преподобиться з Ляхами...
А ти, сизокрилий,
Найдеш вишу!«
Оглянувся—
Галайди немає

Ревуть гори,—і будинок
- З Ляхами гуляє
Коло хмари. Що осталося—
Пеклом запалало...
—»Де Галайда?« Максим кличе.
І сліду не стало.
Поки хлопята танцювали,
Ярема з Лейбою прокралась
Аж у будинок, в самий льох;
Оксану вихопив чуть живу
Ярема з льоху, та й полинув
У Лебедин .. ⁴⁹⁾

Х. ЛЕБЕДИН.

— „Я сирота з Вільшаної,
Сирота, бабусю!
Батька Ляхи замучили,
А мене—боюся,
Воксь згадати, моя сиза!—
Узяли з собою.
Не роспитуй, бабусенько,
Що було зо мною!
Я молилась, я плакала,
Серце розривалось,
Сльози сохли, душа мерла...
Ох, як-би я знала,

Що побачу його ще раз,
Що обніму знову,—
В-двоє, в-трое б витерпіла
За єдине слово!
Вибачай, моя голубко!
Може, я грішила?
Може, Бог за те й карає,
Що я полюбила...
Полюбила стан високий
І кари́ очі.
Полюбила, як уміла,
Як серденько хоче.
Не за себе, не за батька
Молилась в неволі,—
Ні, бабуся, а за його,
За милого долю.
Карай, Боже! Твою правду
Я витерпів мушу.
Страшно сказати: я думала
Занапасть душу.
Як-би не він,—може б... може,
І занапастила.
Тяжко було! Я думала—
О, Боже мій милий!—
„Він сирота,—хто без мене
„Його привітає?
„Хто про долю, про недолю,
„Як я, розпитає?
„Хто обійме, як я, його?
„Хто душу покаже?
„Хто сироті убогому
„Добре слово скаже?“
Я так думала, бабуся,
І серце сміялось:
„Я сирота, без матері,

„Без батька осталась;
„І він один на всім світі
„Мене вірно любить;
„А почує, що я вбилась,
„То й себе погубить.“
Так я думала, молилась
Ждала, виглядала:
Нема його, не буде—
Одна я осталась...“

Та й заплакала Черниця,
Стоя коло неї,
Зажурилась.

— „Бабусенько!
Скажи міні: де я?“
— „В Лебедині, моя пташко!
Не вставай: ти хвора.“
— „В Лебедині? Чи давно я?“
— „Ба ні,—позавчора.“
— „Позавчора?... Стривай, стривай!...
Пожар над водою...
Жид, будинок, Майданівка...
Зовуть Галайдою...“
— „Галайдою Яремою
Себе називає
Той, що привіз...“
— „Де він, де він?
Тепер же я знаю!“
— „Через тиждень обіцявся
Прійти за тобою.“
— „Через тиждень?
Раю мій, покою!
Бабусенько, минулася
Тихая година!
Той Галайда—мій Ярема!..“

По всій Україні
Його знають. Я бачила,
Як села горіли;
Я бачила: кати Ляхи
Трусилися, мліли,
Як хто скаже про Галайду.
Знають вони, знають,
Хто такий і відкіля він,
І кого шукає!
Мене шукав, мене найшов,
Орел сизокрилий!
Прилітай же, мій соколе,
Мій голубе сивий!
Ох, як весело на світі,
Як весело стало!
Через тиждень, бабусенько!...
Ще три дні осталося.
Ох, як довго!..
„Загрібай, мамо, жар, жар,—
„Буде тобі дочки жаль, жаль...“
Ох, як весело на світі!
А тобі, бабусю,
Чи весело?

— „Я тобою,

Пташко веселюся.“

— „А чом же ти не співаєш?“

— „Я вже одспівала.“

Задзвонили до вечерні,
Оксана осталась,
А черниця, помолившись,
В храм пошкандибала.

Через тиждень в Лебедині
У церкві співали:
„Ісаія лікуй!“ В-ранці
Ярему вінчали;

(От хлопець звичайний!),
Щоб не сердить отамана,
Покинув Оксану:
Ляхів конча, з Залізняком
Весілля справляє,
В Уманщині, на пожарах...
Вона виглядає,
Виглядає, чи не їде
З боярами в гости—
Перевезти із келлі
В хату на помості.

Не журися, сподівайся
Та Богу молися!
А міні тепер на Умань
Треба подивиться.

XI. ГОНТА В УМАНІ.

Хвалилися гайдамаки,
На Умань ідучи:
„Будем драти, пане-ґрате,
З китайки онучі!

Минають дні, минає літо,
А Україна, знай, горить;
По селах плачуть голі діти:
Батьків немає. Шелестить
Пожовкле листя по діброві,
Гуляють хмари, сонце спить;
Ніде не чує людської мови;
Звір тільки вис, йде в село,
Де чує трупи. Не ховали,—
Вовків Ляхами годували,
Аж поки свігом занесло
Огризки вовчі.

Не спинила хуртовина

Пекельної кари:
Ляхи мерзали, а козаки
Грілись на пожарі.
Встала й весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквіччала її рястом,
Барвінком покрила;
І на полі жайворонок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
В-ранці зустрічають...
Рай та й годі! А для кого?
Для людей.. А люди?
Не хотять на його й глянуть,
А слянуть—огудять.
Треба кровю домалювать,
Освітить пожарем!
Сонця мало, рясту мало
А багато хмари.
Пекла мало!. Люди, люди!
Коли-то з вас буде
Того добра, що маєте?
Чудні, чудні люде!

Не спинила весна крові,
Ні злости людської.
Тяжко глянуть; а згадаєм—
Так було і в Трої,
Так і буде.

Гайдамаки
Гуляють, карають;
Де проїдуть—земля горить;
Кровю підпливає.
Придбав Максим собі сина
На всю Україну;

Хоч не рідний син Ярема,
А щира дитина.
Максим ріже, а Ярема
Не ріже—лютує:
З ножем в руках, на пожарах
І днює й ночує.
Не милує, не минає
Ніде ні одного,—
За титаря Ляхам платить,
За батька святого,
За Оксану.. та й зомліє,
Згадавши Оксану.
А Залізник:—»Гуляй, сину!
Поки доля встане,
Погуляєм!»

Погуляли:
Купою на купі
Од Київа до Умані
Лягли Ляхи трупом!

Як та хмара, гайдамаки
Умань обступили
О-півночі; до схід сонця
Умань затопили.
Затопили, закричали:
„Карай Ляха знову!“
Покоғились по базару
Кінні narodowi; ⁴⁷⁾
Покотились малі діти
І каліки хворі.
Гвалт і галас. На базарі,
Як посеред моря
Кривавого, стоїть Гонта
З Максимом завзятим;
Кричать у-двох:—„Добре, діти!
Отак їх, проклятих!“

Аж ось ведуть гайдамаки
Ксьондза єзуїта
І двох хлопців. „Гонто, Гонто!
Оце твої діти!
Ти нас ріжеш—заріж і їх:
Вони католики!
Чого-ж ти став? Чом не ріжеш?
Поки невеликі,
Заріж і їх; бо виростуть,
То тебе заріжуть!“
— „Убийте пса! А собачат
Своею заріжу,
Клич громаду! Признавайтесь,
Що ви—католики?“
— „Католики, бо нас мати...“
— „Боже мій великий!
Мовчіть, мовчіть! Знаю, знаю!“
Зібралась громада.
„Мої діти—католики...
Щоб не було зради,
Щоб не було поговору,—
Панове громадо!
Я присягав, брав свячений—
Різать католика.
Сини мої, сини мої!
Чом ви не великі?
Чом ви Ляха не ріжете?“
— „Будем різать, тату!“
— „Не будете! Не будете!
Будь проклята мати,
Та проклята католичка,
Що вас породила!
Чом вона вас до схід сонця
Була не втопила?
Менше б гріха: ви б умерли

Не католиками!
А сьогодні, сини мої
Горе міні з вами!
Поцілуйте мене, діти,
Бо не я вбиваю,
А присяга!“

Махнув ножем—
І дітей немає!
Попадали зарізані.
— „Тату!“ белькотали:
— „Тату, тату! ми не Ляхи!
Ми.. “—та й замовчали.
— „Поховать хіба?“
— „Не треба!
Вони католики.
Сини мої, сини мої!
Чом ви не великі?
Чом ворога не різали?
Чом матір не вбили,
Ту прокляту католичку,
Що вас породила?...“⁴⁹⁾
Ходім брате!“

Взяв Максима;
Пішли вдовж базару,
І обидва закричали:
„Кари, Ляхам, кари!“
І карали... Страшно-страшно
Умань запалала;
Ні в будинку, ні в костьолі,
Ніде не осталося, —
Всі полягли. Того лиха
Не було ніколи,
Що в Умані робилося!

Базиліян школу, ⁴⁷⁾
Де учились Гонти діти,
Сам Гонта руйнує:
„Ти поїла моїх діток!“
Гукає, лютує:
„Ти поїла невеликих,
Добру не навчила!
Валить стіни!“

Гайдамаки

Стіни розвалили;
Розвалили, об каміння
Ксьондзів розбивали,
А школярів у криниці
Живих поховали.

До самої ночі Ляхів мордували—
Душі не осталося. А Гонта кричить:
„Де ви, людоїди? де ви поховались?
Ззіли моїх діток—тяжко міні жить!
Тяжко міні плакати! Ні з кам говоригь!
Сини мої любі, мої черноброві!
Де ви поховались? Крови міні, крові!
Піляхетської крові, бо хочеться пити,
Хочеться дивитись, як вона чорніє
Хочеться напитись! Чом вітер не віє,
Ляхів не навіє? Тяжко міні жить,
Тяжко міні плакати! Праведні зорі!
Сховайтесь за хмару,—я вас не займав,
Я дітей зарізавав!.. Горе міні, горе!
Де я прихилюся?“

Так Гонта кричав,

По Умані бігав. А серед базару,
В крові, гайдамаки ставили столи;
Де що запопали, страви нанесли
І сіли вечерять. Остання кара,

Остання вечеря!

— „Гуляйте, сини!

Пийте, поки петься! Бийте, поки беться!“
Залізник гукає: „А ну, навісний,
Ушкварь нам що-небудь,—нехай земля гнеться
Нехай погуляють мої козаки!“

І кобзарь ушкварив:

„А мій батько орандарь,

Чоботарь;

Моя мати пряха

Та сваха;

Брати мої, соколи,

Привели

✕ І корову із діброви,

І намиста нанесли.

А я собі Христа

В намисті;

А на лиштві листя

Та листя,

І чоботи і підкови.

Вийду в-ранці до корови,—

Я корову напою,

Подою,

З парубками постою,

Постою.»

„Ой, гоп по вечері!

Замикайте, діти двері!

А ти, стара, не журись

Та до мене пригорнись!“

Всі гуляють. А де-ж Гонта?

Чом він не гуляє?

Чому не пе з козаками?

Чому не співає?
Нема його: тепер йому,
Мабуть, не до неї,
Не до співи.

А хто такий
У чорній киреї
Через базар переходить?
Став, розрива купу
Ляхів мертвих, шука когось.
Нагнувся, два трупи
Невеликих взяв на плечі
І, по-зад базару,
Через мертвих переступа,
Криється в пожарі
За костюлом. Хто-ж це такий?
Гонта, горем битий,
Несе дітей поховати.
Землею накрити,
Щоб козацьке мале тіло
Собаки не їли.
І темними улицями,
Де менше горіло,
Поніс Гонта дітей своїх,
Щоб ніхто не бачив,
Де він синів поховав
І як Гонта плаче.
Виніс в поле, геть до шляху;
Свячений виймає
І свяченим копа яму.
А Умань палає,
Світить Гонті до роботи
І на дітей св тить;
Неначе сплять одягнені,
Чого-ж страшні діти?

Чого Гонта ніби краде.
Або скарб ховає?
Аж труситься. Із Умані
Де-де чуть—гукають
Товариші гайдамаки,—
Гонта мов не чує;
Синам хату серед степу
Глибоку будує,—
Та й збудував... Бере синів,
Кладає в темну хату,
Й не дивиться, ніби чує:
„Ми не Ляхи, тату!“
Поклав обох; із кишені
Китайку виймає;
Поцілував мертвих в очі,
Хрестить, накриває
Червоною китайкою
Голови козачі.
Розкрив, ще раз подивився...
Тяжко-важко плаче:
— „Сини мої, сини мої!
На ту Україну
Подивіться: ви за неї
Й я за неї гину:
А хто мене поховав?
На чужому полі
Хто заплаче надо мною?
Доле моя, доле,
Доле моя нещаслива,
Що ти наробила?
На що міні дітей дала?
Чом мене не вбила?
Нехай вони б поховали,
А то я ховаю!“

Поцілував, перехрестив,
Покрив, засипає,
— „Спочивайте, сини мої,
В глибокій оселі!
Сука-мати не придбала
Нової постелі.
Без васильків і без рути
Спочивайте, діти,
Та благайте, просіть Бога,
Нехай на сім світі
Мене за вас покарає,
За гріх сей великий!
Простіть, сини! Я прощаю,
Що ви католики“.

Зрівняв землю, покрив дерном,
Щоб ніхто не бачив,
Де полягли Гонти діти,
Голови козачі.
— „Спочивайте, виглядайте,—
Я швидко прибуду.
Укоротив я вам віку,
І міні те буде!
І мене вбють... коли-б швидче!
Та хто поховає?
Гайдамаки!... Піду ще раз,
Ще раз погуляю!“

Пішов Гонта, похилившись;
Іде, спотикнеться.
Пожар світить; Гонта гляне,—
Гляне, усміхнеться.
Страшно, страшно усміхався,
На степ оглядався,
Утер очі... тільки мріє
В диму, та й сховався.

ХІІ. ЕПІЛОГ ⁵⁰).

Давно те минуло, як, мала дитина,
Сирота в ряднині, я колись блукав
Без свити, без хліба по тій Україні,
Де Залізник, Гонта з свяченим гуляв.
Давно те минуло, як тими шляхами,
Де йшли гайдамаки,—малими ногами
Ходив я та плакав, та людей шукав,
Щоб добру навчили. Я тепер згадав,—
Згадав, та й жаль стало, що лихо минуло,—
Молодее лихо! Як-би те вернулось—
Проміняв би долю, що маю тепер.
Згадаю те лихо, степи ті безкраї,
І батька, і діда старого згадаю...
Дідусь ще гуляє, а батько вже вмер.
Бувало, в неділю, закривши Мінею, ⁵¹)
По чарці з сусідом випивши тієї,
Батько діда просить, щоб той розказав
Про Коліщину, як колись бувало,
Як Залізник, Гонта Ляхів покарав.
Столітні очі, як зорі, сіяли,
А слово за словом сміялось лилось;
Як Ляхи конали, як Сміла горіла...
Сусіди од страху, од жалю німіли,
І міні, малому, не раз довелось
За титаря плакати,—і ніхто не бачив,
Що мала дитина у куточку плаче
Спасибі, дідусю, що ти заховав
В голові столітній ту славу козачу:
Я її унукам тепер розказав!

Вибачайте, люде добрі,
Що козацьку славу
Так навмання розказую,
Без книжньої справи.

Так дід колись розказував,—
Нехай здоров буде!—
А я за ним... Не знав старий,
Що письменні люди
Тії речі прочитають.
Вибачай, дідусю!
Нехай лають! А я поки
До своїх вернуся,
Та доведу вже до краю,
Доведу,— спочину,
Та хоч кріз сон подивлюся
На ту Україну,
Де ходили гайдамаки
З святими ножами,—
На ті шляхи, що я міряв
Малими ногами.

Погоуляли гайдамаки,
Добре погоуляли:
Трохи не рік шляхетською
Кровю напували
Україну ⁵²⁾, та й замовкли,
Ножі пошербили.
Нема Гонти! Нема йому
Креста, ні могили;
Буйні вітри розмахали
Попіл гайдамаки,
І нікому помолитись,
Нікому заплакати!
Один тільки брат названий
Оставсь на всім світі;
Та й той—почув, що так страшно
Пекельнії діти
Його брата замучили,—
Залізняк заплакав

В-перше зроду; сльози не втер,
Умер неборака,
Нудьга його задавила
На чужому полі,
В чужу землю положила: ⁵⁴⁾
Така його доля!
Сумно-сумно гайдамаки
Залізную силу
Поховали, часипали
Високу могилу;
Заплакали, розійшлися,
Відкіля взялися.
Один тільки мій Ярема
На кий похилився,
Стояв довго.— „Спочинь, батьку,
На чужому полі!
Бо на своїм нема місця,—
Нема місця, волі...
Спи козаче, душа щира!
Хто небудь згадає.“

Пішов степом сіромаха,
Сльози утирає.
Довго-довго оглядався,
Та й невидко стало;
Одна чорна серед степу
Могила осталась.

Посіяли гайдамаки
В Україні жито,
Та не вони його жали.
Що мусим робити?
Нема правди, не виросла,—
Кривда повиває...
Розійшлися гайдамаки,

Куди який знає:
Хто до-дому, хто в діброву,
З ножем у халяві,
Жидів кінчать. Така й досі
Осталася слава ⁵⁴).
А тим часом стародавню
Січ розруйнували:
Хто на Кубань, хто за Дунай:
Тільки і остались,
Що пороги серед степу,
Ревуть, завивають:
„Поховали дітей наших,
І нас розривають!“
Ревуть собі і ревимуть,—
Іх люди минули;
А Україна—на віки,
На віки заснула.

З того часу в Україні
Жито зеленіє;
Не чуть плачу, ні гармати,
Тільки вітер віє,
Нагинає верби в гаї,
А тирсу на полі.
Все замовкло. Нехай мовчить:
Така Божа воля!

Тільки часом у вечері,
По над Дніпром, гаєм
Ідуть старі гайдамак,
Ідучи співають:
„А в нашого Галайди
Хата на помості!
Граї море! Добре, море!
Добре буде, Галайда!“

ПЕРЕДМОВА.

По мові передмова,—можна б і без неї.
Так ось бачте що: все, що я бачив надрукованого (тільки бачив, а прочитав дуже небагато), всюди є передслово, а в мене нема. Якби я не друковав своїх „Гайдамаків“, то воно б не треба й передмови, а коли вже пускаю в люди, то треба й з чим, щоб не сміялись на обірванців, щоб не сказали: „От який! Хіба діди та батьки дурніші були, що не пускали в люди навіть граматки без предисловія!“ Так, далєбі так, вибачайте! Треба предисловія. Так як-же його скомпонувать, щоб, знаєте, не було і кривди, не було і правди, а так, як всі предисловія компонується? Хоч убий, не вмю: треба б хвалить, так сором, а гудить не хочеться.

Начнем же убо начало книги сие. Весело подивиться на старого кобзаря, як він собі сидить з хлопцем, сліпий, під тином, і весело послухать його, як він заспівав думу про те, що давно діялось, як боролися Ляхи з козаками. Весело, а все-таки скажеш: „Слава Богу, що минуло!“ А надто як згадаєш, що ми олної матері діти, що всі ми—Славяне. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами, нехай житом-пшеницею, як золотом, покрита, нерозмежованою останеться на віки од моря і до моря славянська земля!

Про те, що діялось на Україні 1768 року, розказую так, як чув од старих людей: надрукованого і критикованого нічого не читав, бо, здається, і нема нічого. Галайда в-половину видуманий, а смерть вільшанського титаря—

правдива, бо ще є лкди, которі його знали ⁵⁵).
Гонта і Залізник, отамани того кривавого діла,
може виведені в мене не так, як вони були,—
за се не ручаюсь. Дід мій, нехай здоров буде!
коли зачина розказувать що-небудь таке, що
не сам бачив, а чув, то спершу скаже: „Коли
старі люди брешуть, то й я з ними“.

(1841)

Петербург.

ПРИМІТКИ

ПРИМІТКИ.

1) Григорович—значний російський письменник. Він разом з Жуковським допомагав, щоб визволиги Шевченка з крѣпацтва. За це Шевченко присвятив йому „Гайдамаки”—так само, як Жуковському—„Катерину“. 22 апріля 1838 року згадано тому, що в той день Шевченко став вільним — викуплено його з крѣпацтва.

2) Скутарь, чи Скутара—передмістя Царграда столиці турецької.

3) Хортиця—острів на Дніпрі, де була найстаріша Січ Запорозьська.

4) Давніше грамоти вчили по церковно-славянському буквареві, де були отакі зразки для читання: „тма“, „мна“. Оксія—це значок над буквою.

5) Щирий батько, котрий Шевченка „спіткав при лихій годині“—це Григорович „душа щира, козацького роду“.

6) Вступ.

7) Король Стефан Баторій королював од року 1576 до 1586; про нього довго думали зовсім несправедливо, що то він дав початок козацькому товариству: поділив козаків на полки, дав ім гетьмана, хоругов і таке инше Ян Собаський корелював од 1674 од 1696.

8) „Не позволю! Не позволю!“ В Польському королівстві (Річі Посполитій) заведений був такий порядок, що на сеймі, куди відїдилася польська шляхта міркувати про важні справи

державні, доволі було одному шляхтичові вигукнути: „Не позволю!“, щоб нічого не вийшло з постанови всього сейму. Таке саме бувало і на менших сеймиках. Через це в Польщі було велике безладдя.

9) Станіслав-Август Понятовський був останній король польський, за часів цариці Катерини. Цариця Катерина, разом з сусідніми державами, пошматувала Польщу і собі взяла разом з частиною Польщі усю правобічну Україну, що була тоді під Польщею.

10) „Энциклопедическій лексиконъ, томъ 5: Варская конфедерация і „Historya królestwa Polskiego“, g. s. Vandtke, tom 2 [Примітка Шевченка].

Конфедерація—це була спілка людей, найбільше шляхти, звичайно на те, щоб оборонити свою віру та волю. Була наприклад, конфедерація Радомська—щоб боронити православну віру, а проти неї виступила конфедерація Барська—щоб боронити католицьку віру. Але оті оборонці віри звичайно йшли та грабували і руйнували свого ворога, як це описує і Шевченко в своїх „Гайдамаках“.

Пулавський і Пац—польські привідці Тільки з Пацм Шевченко помиляється: в Барській конфедерації перед Колівищиною його не було зовсім.

11) Вільшана або Ольшана, містечко Київської губернії, Звенигородського повіту; між Звенигородкою і Вільшаною по старому шляху—Боровиків хутір і корчма, де б то Ярема Байстрик, а потім Галайда, був у Жиди наймитом (Од старих людей). [Прим. Шевченка].

12) Літанья—служба Бога у Поляків.

13) Не-уніятів Ляхи називали схизматами: [Прим. Шевченка].

14) То-б-то: „Ми живемо; ми живемо,—Польща не пропала“.

15) Про конфедератів так розказують люди, котрі їх бачили; і не диво, бо то була все шляхта з непогет (з гонором), без дисципліни;

робить не хочеться, а істи треба. [Прим. Шевченка].

16) Анахронізм (помилка що до часу). титаря замучили зімою, а не літом. [Прим. Шевченка] До речі буде тут згадати й про другу помилку: титаря замучено було не у Вільшані, а у Млєві. Це Шевченко пізніше сам доглядив, і пробував був поправити, але не виправив скрізь Вільшаної на Млєв,—через те ми й оставляємо так, як написав він одразу.

17) Річка в Чигринському повіті.

18) Се б-то вози з ножами. Гайдамаки вірили, що се був гостинець шедрої пані цариці Катерини II. [Примітка Шевченка].

19) Залізняк Максим, запорозький козак; розпочав Колівищину

20) Гонта був у польський сотник у графа Потоцького. Коли гайдамаки в Залізняком надійшли до Уманя, він [Прим. Шевченка] до них з своєю сотнею.

21) За гайдамаць польські драгуни; його називали сліпим Володі були побиті гайдамаками. [Прим. Шевченка].

22) Залізняком. а убив дітей своїх за те,

23) Чорний шлях помогла єзуїтам перевезти устями річок Сокоричани, товариш синів степи запорозької, як вони умерли, і як Подольське і Волинське школи потопив Гонта в личину), до Львова. написав об Гайдамаччині, йому Татари ходили в нічого [Прим. Шевченка]. його з писанні Младановича

24) Мотронівська речез 10 літ, загряницею у Чигирині.

25) Петро Конак у якій иншій не говорив козацький на початку справді порізав своїх літ перед Богданом Хмельницьким

26) Павла Налива школа була уніятська. Варшаві; Івана Острияна (товариства) Святого козацьких після страшно добре вчили, а через те і розвезли їх тіла по дан і син його Тимоф

тові, коло Чигрина; Чарнецький, коронний гетьман, не доставши Чигрина, од злости спалив їх мертвих (Георгій Конисский). [Прим. Шевченка].

27) Полковник Богун потопив Ляхів в Іугулі Зіновій-Богдан вирізав 40 з чимсь тисяч Ляхів над Росю в Корсуні. Тарас Трясило вирізав Ляхів над Альтою. І та ніч, в котру те трапилось, зовється Тарасова або кровава (Башиш-Каменський). [Прим. Шевченка].

28) Так про Чигринське свято розказують старі люди. [Прим. Шевченка].

29) Треті півні—сигнал (гасло). Розказують, що Залізняка есаул, не діждавши третіх півнів, запалив Медведівку, містечко між Чигрином і Звенигородкою. [Прим. Шевченка].

30) Тарасова і Ванно помієва (у Франції) ночі—одна другої Ябло. В стид Римської-тіари (папи Римського) — щоб бо. [Прим. Шевченка].

31) Части неї вистр. город у Київщині, над Де—щоб боронити ка. [Прим. Шевченка].
Лоронці віри звичайно те (Чорне море.)
днували свого ворога, а Черкаського повіту.
ченко в свєсх „Гайдамаках“

Пулавський і Пац—по Черкаського повіту,
ки з Пацом Шевченко поми.
конфедерації перед Колівіцко Канівського по-
зовсім.

1) Вільшана або Ольг город в Київщині, ської губернії, Звенигородітовий губернії Київ-Звенигородкою і Вільшаною Боровиків хутір і корчма, д—найкращої сталі. строк, а потім Галайда, був дивись далі приміт- (Од старих людей). [Прим. удища" (прим. 42).

12) Літанья—служба з Ляхами мирилися,

13) Не-уніятів Ляхи же б, і не різалися. [Прим. Шевченка]. (посланець) папський,

14) То-б-то: „ Ми жраїні. [Примітка Шев-Польща не пропала“.

15) Про конфедератів Звенигородського по-ли, котрі їх бачили; і не див шляхта з допомогою (з гоноф

42) Село Будища—недалеко од Керелівки; в яру озеро і над озером ліс невеликий, зовється Гупалівщиною, за те, що там Залізник зби-вав Ляхів з дерева. Льохи, де був захований шляхетський скарб, і досі видко, тільки вже роз-руйновані. [Примітка Шевченка].

43) Червонець, що дав Залізник хлопцеві і досі єсть у сина того хлопця, котрому був даний; я сам його бачив. [Примітка Шевченка].

44) Лисянка — містечко Звенигородського повіту над річкою Гнилим Птичком. Тут зішлися Гонта з Залізником і розруйнували старо-світський будинок. Богданом ніби то будований [Прим. Шевченка]. Але Шевченко тут трохи помиляється: Гонта з Залізником зішлися не тут, а пізніше — під Уманью

45) Майданівка—село недалеко од Лисян-ки [Примітка Шевченка].

46) Лебедин—дівочий монастир між Чи-грином і Звенигородкою. [Примітка Шевченка].

47) Кінні Narodowi (народові), „Кавалерія народова“—так звались польські драгуни; їх було тоді в Умані 3000, і всі були побиті гайдамаками [Прим. Шевченка].

48) В Умані Гонта убив дітей своїх за те, що їх мати—католичка помогла єзуїтам перевести їх у католики. Младанович, товариш синів Гонти, бачив з дівиниці, як вони умерли, і як школярів базиліянської школи потопив Гонта в криниці. Він багато написав об Гайдамаччині, але друкованого нема нічого [Прим. Шевченка]. Справді, тоді, коли Шевченко писав своїх „Гайдамаків“, надрукованого з писаннів Младановича не було нічого—аж через 10 літ, заграницею у Познані, вийшла у світ книжка Младановича. Але ні в тій книжці, ні в якій иншій не говориться про те, щоб Гонта справді порізав свєсх синів.

49) Базилянська школа була уніятська. Базиліяне—ченці єрдена (товариства) Святого Василія. В тій школі добре вчили, а через те

туди давали своїх дітей найбільше люди заможні та пани.

50) Епілог—кінсьць мові.

51) Четі—Мінеі, або Китія Святих на кожен день.

52) Шевченко туг помиляється. Коліівщина була не рік, а всього два місяці.

53) Зрадою взяли Ляхи Гонту і страшно замучили. Привезли його в кайданах у польський лагерь (табор), недалеко Балти, з одрізаним язиком і правою рукою; Браницький, польський генерал, так велів зробити, щоб він чого небудь не сказав на його. Потім кати роздягли його, як мати родига, і посадили на гарячі штаби заліза; потім зняли дванадцять пас з сплини шкури Гонта повів очима і страшно глянув на Б; той махнув рукою,—і розняли Гонту на четверо, розвели тіло і поприбивали на середохрестних шляхах. Залізник, почувши, що так страшно Ляхи замучили Гонту, заплакав занедужав, та й умер; його гайдамаки поховали в степу над Дністром та й розійшлися [Прим. Шевченка]. На ділі ж, Залізника заслано на Сибір, і там він помер.

54) Злодій, розбійник, або гайдамака—такими осталися гайдамаки по Коліівщині. Такими їх знають і досі [Прим Шевченка].

55) Тільки він був не Вільшанський, а Млієвський.

Видавниче Т-во „КРИНИЦЯ“.

(Київ, Нестерівська 27).

Книги ріжкого змісту. Ціна

Волховський Ф. Як мужик попав у ярмо	25 к.
Дзагманзв М. Віра й громадські справи	15 к.
Швейцарська спілка	25 к.
„ Листи на Надніпрянську Україну.	2 крб.
„ Автобіографія	60 к.
Грінченко Б. Як жив український народ	30 к.
„ Якої нам треба школи	25 к.
Шевченко Т. Заповіт та інші вірші	15 к.
„ „ Царі	15 к.
„ „ Сон (у всякого своя доля) (росп.)	10 к.
Пісні волі (збірка революц. віршів)	10 к.
Назарук О. Суспільні кляси (роспр.)	20 к.
Вікул. Про автономію	15 к.
Коцюбинський М. Ів. Франко	25 к.
„ „ Дорогою ціною	70 к.
Загірня М. Про виборче право	25 к.
„ Якого ладу нам треба	25 к.
„ Про державний лад у всяких народів	50 к.
Ефремов С. Як визволитись робоч. людям з бідности	50 к.
„ Як люде прав собі добувають	25 к.
Франко Ів. Панські жарти.	90 к.
„ Semper tūro (збірка поезій) 1 крб.	80 к.
Григорев Наш. Якої республіки треба бідним людям?	15 к.
Олесь О. Презії Т. V.	3 крб. — «

Ціна.

Тристан Бернар. Пригода 7 квітня. Ко- медія на 1 дію	30 к.
Біографія М. Грушевського	40 к.
Шевченко Т. Кобзарь (повний)	2 крб. 50 к.
„ „ „ в опраді	5 крб.
Васильченко С. На перші гули, паса на 1 д.	40 к.
„ Не співайте, пісні не вменшайте ночі на 3 д.	60 к.
Коцюбинський М. Твори т. I	2 крб. 50 к.

Шкільні підручники.

Грінченко Б. Граматка до науки читання й писання	70 к.
„ Рідне Слово. Книжка для чи- тання в початкових школах і перших класах гімназії	3 крб. 25 к.
Курило О. Початкова граматика	70 к.
Чепіга Я. Задачник. Рік I і II	по 80 к.
Титаренко С. Дитяча розвага. Збірн. забавок	1 крб. 30 к.
Білоусенко О. Баю-баю. Читанка для дітей молодшого віку (друк.).	
Григорев-Наш. Про навчання дітей рід- ної історії (по методиці історії)	40 к.
„ Історичні пісні. З поясненнями (друк.).	

Дитяча бібліотека.

Білоусенко О. Колобок. Казка з мал.	30 к.
---	-------

Васильченко С. Княженко. Осетин, казка, з мал.	50 к.
„ Чорний Орел. Осетин, казка, з мал.	30 к.
„ Чарівна Коза. Мені моє з мал.	30 к.
„ Левень	30 к.
„ Циганка	55 к.
Гарсія В. Жабамандрівниця	15 к.
Коцюбинський М. Пятізілстник	20 к.
„ Харитя. Маленький грішник. Ялинка	30 к.
Нечуй Левицький. Запорожці	30 к.
Мажни-Сліп'як. Упертий Цап. З мал.	60 к.
„ Лісова казка	20 к.
„ Ворона та канарик, з мал. (друк.)	
Матвіїв. Півник та курочка З мал.	15 к.
„ Кіт та лисиця. Казка, з мал.	40 к.

- 1) Заовлення приймаються тільки великими пар-
тіями. При заовленнях треба прикласти
половину грошей. 2) При заовленнях треба
зазначити точно адресу і спосіб пересилки
(залізниця, пароплав). 3) Великим заов-
цям знижка.

Гроші й заовлення надсилати по адресі:

Київ, Книгарня Т-ва „К Р И Н Ц Я“ Нестерівська 27.

Музична бібліотека під ред. О. Кошиця

2. Ще не вмерла Україна муз. Січинського 20 коп.
3. Слава Україні *гимн* на 4 гол. муз. Стеценка 50 коп.
4. Заповіт Т. Шевченка розклад на 4 гол.
М. Левицького 40 коп.
5. Біду собі купила для міш. хору ар.
О. Кошиця 70 коп.
6. Дума про Нечая для чолов. хору ар.
О. Кошиця 70 коп.
7. Україно Мати! Кат сконав. для мішан хору
муз. К. Стеценко 60 коп.
8. Ще не вмерла Україна розкл. на 4 гол.
М. Левицького 60 коп.

Друкуються й незабаром вийдуть:

Ой, летить, летять три околи на 4 гол. ар. О. Кошиця
Чайна дума чорноморська про баритона ар. О Кошиця
Весняна ніч сл. Н. Кибальчич, муз. Борецького

Музична бібліотека
О. Кошиця

Музична бібліотека
О. Кошиця

Музична бібліотека
О. Кошиця

Видавниче Т-во
„КРИНИЦЯ“
Київ,
Нестерівська 27.

Ціна 1 карб.

НБ ПНУС

8507

К.И.Р. 16.4
dzz missae
и опису

ВЕР 1935

НТН

ИБ ПНУС

8507